

Kleuters in het bestaansveld 'bewegen'

Gedachten ter nagedachtenis aan Ruud ten Haaft

Dit verhaal is een combinatie van een in memoriam en een verhandeling over een collega die medeauteur was van een boek over bewegingsonderwijs voor een speciale doelgroep: de kleuters. Omdat het gaat over de beweegontwikkeling van het kind, past dit verhaal mooi in het topic van dit nummer van *Lichamelijke Opvoeding Magazine*.

TEKST HARRY DANES EN CHRIS HAZELEBACH

Ruud ten Haaft was een zeer gewaardeerd vakcollega die eind vorig jaar plotseling is overleden. Ruud is medeauteur van het boek *Bewegingsonderwijs in het spellokaal* (1998). De ongeveer tachtigduizend leerkrachten en studenten, die in de afgelopen 22 jaar dit boek gekocht hebben, zullen niet weten dat veel theoretische en praktische inzichten voortkomen uit het gedachtegoed van Ruud. Aan het kleuterboek hebben meer dan 20 vakcollega's meegeschreven, maar Ruud was ons 'geweten'.

Nalatenschap

De omvang van dit geweten werd onlangs duidelijk toen we uit zijn nalatenschap twintig schriften/mappen te zien kregen, volgeschreven met zijn prachtige handschrift. Waarschijnlijk was Ruud de meest belezen en slimste collega die we ontmoet hebben. Uit de geschriften blijkt dat Ruud het meest geïnteresseerd was in de bewegingsontwikkeling van peuters en kleuters. Mede gestimuleerd door zijn vrouw Liesbeth Klos, die in het werkveld van het leren en opvoeden van peuters en kleuters van grote betekenis is geweest.

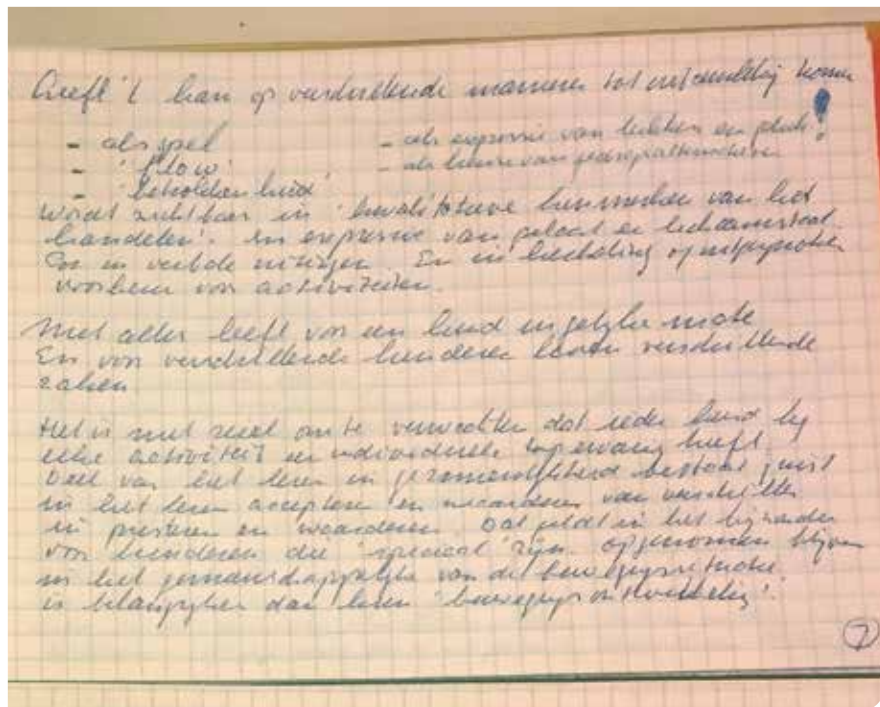
Het is verdrietig dat Ruud te weinig tijd heeft gekregen om zijn bijzondere inzichten over de bewegingsontwikkeling te delen met vakcollega's. Na het lezen van al zijn teksten, ontstond de behoefte om iets van zijn gedachtegoed op papier te zetten. Een kansloze missie, maar toch de moeite waard voor die mensen, die Ruud

gekend hebben en voor alle anderen die willen weten waarom aandacht voor het bewegen van peuters en kleuters de basis kan zijn voor het begrijpen van al ons bewegen. Om dit te verduidelijken een citaat uit één van zijn mappen:

Bewegingsdialoog ontstaat in het 'gebeuren',
Als
Aan-trekkelijkheid van de wereld
Be-trekkelijkheid van het individu
Samenkomen
(Dan 'leeft' de activiteit)

Van leert 't naar leeft 't

Bovenstaande citaat lijkt in deze lay-out op een gedicht, dat met enkele woorden de kern aangeeft waar het bij jonge kinderen om gaat. Ruud was een belangrijke inspirator om het begrip 'leert 't' in het kijkkader loopt 't, lukt 't, leert 't te verbinden met lukt 't en een nieuw begrip te introduceren waardoor er meer aandacht zou komen voor de beleving van de kleuters. Het nieuwe kijkkader van *bewegingsonderwijs in het spellokaal* werd in de nieuwe druk (2012): loopt 't, lukt 't, leeft 't. We willen dat de groepsleerkracht meer aandacht gaat besteden aan de 'eigen wijze' waarop kleuters deelnemen aan bewegingssituaties en belangrijker, de daarbij behorende beleving als ijkpunt nemen. In 1998 vonden we het belangrijker dat de groepsleerkracht inzicht kreeg in hoe een kleuter beter leert bewegen en hoe ze in groepjes

met elkaar leren samen werken. Ruud heeft altijd geroepen dat door deze twee belangen de specifieke 'betrokkenheid' (betrokkenheid) van de kleuter te weinig in beeld kwam.

Curriculum.nu

Nu in 2020 heeft het ontwikkelteam bewegen en sport van Curriculum.nu het belang van 'leef 't' sterk uitvergroot door het formuleren van de grote opdracht: 'vorming van beweegidentiteit'. Dit didactische inzicht dat leren niet ingeperkt moet worden tot alleen beter bewegen, maar dat leren ook gaat over beter samenwerken (loopt 't) en beter beleven (leef 't) is in het nieuwe kleuterboek wel beschreven, maar niet methodisch uitgewerkt. Als compensatie voor dit gemis heeft Ruud veertig verhaaltjes geschreven over tien kleuters die elk op hun eigen wijze deelnemen aan de bewegingssituaties. In het kader lees je er twee.

Michael is net 4 jaar oud, kort op school en voorlezen in de kring vindt hij het leukst. Met zijn vriendelijke gezicht en wat hulpeloze gedrag roept Michael bij de meisjes in de groep vertederend op. In het speellokaal let de juf extra op Michael omdat die soms onbeholpen en traag is, tussen al die doordouwers. Koprollen wil hij graag proberen. Net als thuis, op het grote bed. Voorover, vanaf de kussens, dat kan hij! Hij kruipt in elkaar, zijn hoofd helemaal weg, wacht even en laat zich dan van de schuine mat rollen. Zijn hielen slaan hard op de mat beneden. Dat is niet zo zacht als het bed! Hij blijft liggen, van achteren botst er iemand tegen hem aan. De juf zegt 'Don, wachten tot Michael weg is'. En "Michael, je moet je klein maken, dat gaat beter". Maar wat bedoelt ze daar nou mee?, hij deed het toch goed?, net als thuis". Leef 't basistikspel

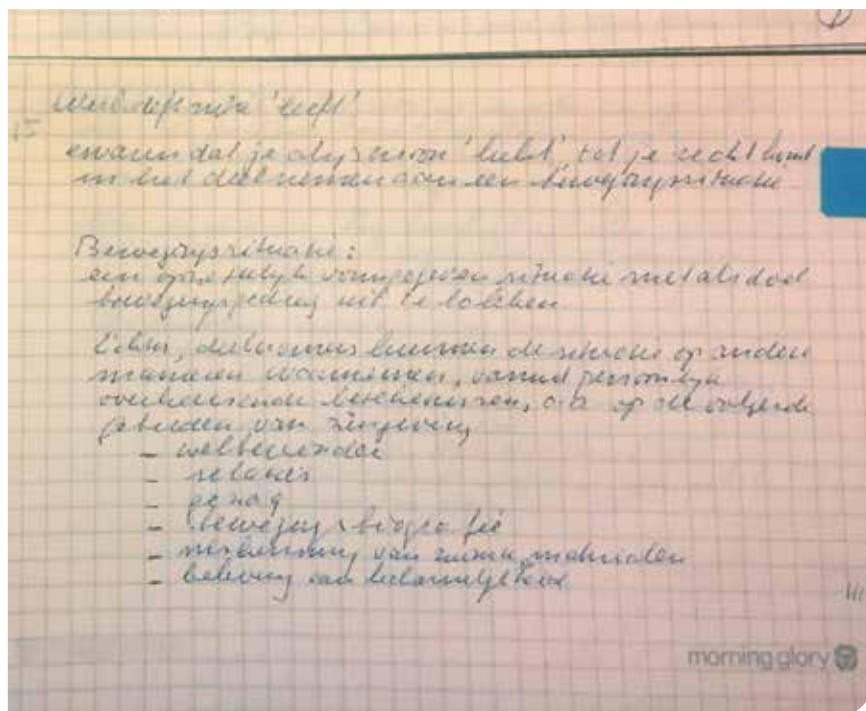
Luc gaat recht voor de tikker staan, wijst op zichzelf en roept uitdagend 'Tik me dan, tik me dan !' Als hij getikt wordt, huppelt hij blij naar de kant en legt een pylon om. Vervolgens gaat hij opnieuw voor de tikker staan. 'Tik me dan, tik me dan...' De juf haalt Luc even uit het spel en vraagt hem waarom hij zich telkens expres laat tikken. 'Dan is het spel lekker snel afgelopen en dan kan ik ook nog een keer de tikker zijn !', antwoordt hij stralend. 'Als jij zo graag de tikker wilt zijn dan spreken we af dat we pas naar een ander onderdeel gaan als iedereen een keer de tikker is geweest. We halen een pylon weg zodat het ruilen wat sneller gaat. Maar de lopers gaan wel hun best doen om niet getikt te worden want anders is het spel niet leuk voor de tikker.'

Op zoek naar inzicht rondom 'leef 't'.

In één map heeft Ruud ongeveer 200 notities, elk een half A4-formaat, geschreven die vooral gaan over het thema leef 't. Hieronder een poging om daar enkele parels uit te halen en te verbinden. Ruud onderkende het belang van wetmatigheden met betrekking tot de motoriek, maar vond dat deze algemeenheden geen inzicht gaven in het bijzondere van elk kind. In zijn speellokaal op de Van Detschool kwamen kinderen met een ontwikkelingsprobleem en daar leerde hij begrip te krijgen voor de eigen leerweg die een kind volgt om de wereld te leren kennen. Bij de theoretici uit de fenomenologie vindt hij inzichten die beter aansluiten bij wat hij bij de kinderen ziet gebeuren. Op een fenomenologische wijze onderzocht hij wat een kind doet wanneer het

De aantrekkingskracht van de wereld bestaat niet alleen uit de bal die kan stuiten, maar ook uit andere kinderen die met de bal stuiten

in een uitdagend ingericht speellokaal in zijn eentje mag spelen. De uitkomst? De meeste kinderen doen niks en blijven passief wachten tot er andere kinderen of de leerkracht mee komt spelen. De aantrekkingskracht van de wereld bestaat niet alleen uit de bal die kan stuiten, maar ook uit andere kinderen die met de bal stuiten. Onderwijs start vanuit een sociaal-culturele werkelijkheid die er eerder is dan een individueel kind. Loopt de organisatie en lukt de activiteit zijn voorwaarden voor leef 't, maar leeft 't is voor Ruud het fundamentele criterium voor goed bewegingsonderwijs. Hij ziet het als een bewegingslandschap waar verschillende routes zijn zodat elk kind de ruimte heeft om zijn/haar eigen weg te gaan. Dit inzicht volgt op een notitie met de titel "Wat ik fout deed in het lesgeven". Hij schrijft: "Ik stop zoveel moeite in de les, dat ik daarvoor te weinig ruimte liet voor kinderen om daar hun eigen weg in te zoeken. Overigens werd dit gedeeltelijk gecompenseerd door mijn overtuiging en aanpak die kinderen een eigen beweegmogelijkheid liet. Een beetje paradoxaal dus."

Ruud verwijst naar Theo Mulder: "De evolutie van het leven kent geen ontwerp, het proces is het ontwerp", en merkt daarna op: "Zo is het denk ik ook met leren bewegen". Over bewegingsontwikkeling noteert hij: "Jezelf naar de toekomst toe durven ontwerpen".

Het door de leerkracht gewenste 'leerprobleem' (beweeguitdaging) in een als bewegingssituatie bedoelde context, kan de ontwikkeling van veel jonge kinderen in de weg zitten

Niet alleen bewegen centraal

De overtuiging dat het bewegen centraal moet staan gaat hij steeds vaker nuanceren. Hij schrijft dat bewegen voor jonge kinderen in aanleg betekenisneutraal is, dat wil zeggen dat er talloze betekenisverleningen in een bewegingssituatie mogelijk zijn. Zeker peuters en kleuters kunnen bij een klimrek allerlei initiatieven ondernemen die veel breder zijn dan klimmen. Zo kijkt hij op twee manieren naar kinderen die voetbal spelen: ze spelen dat ze voetbal spelen en ze doen voetbalactiviteiten.

Een eigen observatie net de ogen van Ruud:

Twee negenjarigen zijn aan het penaltyschieten in het park: ze juichen, balen, rennen heen en weer, tellen doelpunten, wisselen van keeper bij een misser, praten over van alles, noemen spelersnamen van Liverpool, keeper duikt voordat de bal geschoten is, fluiten als een scheids, mikt zachtjes in hoek, zwanger met de bal onder T-shirt, plukt gras, beoordeelt het schot als te hoog, zegt dat die expres gaat verliezen, verzint een nieuwe regel, enz. Het voetbalspel 'leeft' voor deze kinderen.

De situatie leeft als de kinderen betrokken zijn bij het spel. Betrokkenheid blijkt uit het realiseren van eigen mogelijkheden, het veranderen van de context naar eigen behoefte en je thuis voelen. Dat laatste blijkt uit de expressie in het gelaat en de verbale uitingen. De twee voetballers volgen een 'script' dat voortkomt uit een sociaal-culturele werkelijkheid en bij de uitvoering van dat script ontstaan variaties, die tot verrassing leiden. Het wederzijds aanpassen aan die verrassingen is mogelijk de uitdaging die er voor zorgt dat ze beide blijven voetballen.

Gordijn

Geregeld verwijst Ruud naar de theorie van Gordijn, die een onderscheid maakt tussen directe, geleerde en inventieve grensoverschrijding (betrokkenheid). De beleving van de kleuter is direct gekoppeld aan wat die doet. Het door de leerkracht gewenste 'leerprobleem' (beweeguitdaging) in een als bewegingssituatie bedoelde context, kan de ontwikkeling van veel jonge kinderen in de weg zitten. Dit was zijn grote kritiek op het boek *Bewegingsonderwijs in het speelokaal*. Er wordt te veel ingezet op geleerde betrokkenheid in plaats van op directe betrokkenheid. Ruuds ideaal was lesgeven dat begint met het bouwen van een bewegingssituatie waar de kinderen als vanzelf bewegend aan de slag kunnen. Daarna is het de taak van de lesgever om als de mogelijkheid door de kinderen aan de docent wordt geboden op dezelfde wijze mee te bewegen en dan te proberen de aandacht van het kind te krijgen. Als er wederzijds contact is kan de lesgever tijdens het bewegend mee spelen een nieuw element toevoegen. Er is dan een kans dat het kind vanuit de geïmiteerde gezamenlijkheid dit element wil overnemen. Zo zag Ruud onderwijs op maat.

Tot slot

Deze opvatting over leeft 't is niet alleen relevant voor kleuters, maar voor alle kinderen die behoefte hebben om gezien te worden. Ruud was een ziener.

Contact

ca.hazelebach@planet.nl

Kernwoorden

bewegidentiteit, kleuters